

BALTICITAS — MŪSU KOPĪBA: ĀRZEMJU BALTISTA PĀRDOMAS

Pjetro U. Dini,
Pizas universitāte

Godātais Akadēmijas prezidenta kungs!
Godātais Senāta priekšsēdētāja kungs! Godātie akadēmiskās saimes locekļi!

Sākumā gribu teikt paldies par godu, ko Latvijas Zinātņu akadēmija man parādīja pirms vairākiem gadiem, ievēlot par savu ārzemju locekli. Diemžēl līdz šim man nebija iespējams saņemt jūsu akadēmijas locekļa diplomu. Tāpēc īpaši priecājos un pateicos par radušos iespēju būt jūsu vidū un runāt Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas sapulcē. Tas man patiesi ir liels gods.

Man nebija viegli izvēlēties runas tematu šim svinīgajam notikumam. Labi pārdomājot un arī sekojot kolēģu padomam, es gribu runāt par mūsu kopīgo *balticitas*.

Kas tas ir mūsu *balticitas*? Un kāpēc tai jābūt *kopīgai*? Un vai vispār ir vērts runāt par tādu tematu?

Es jūs negribu nomocīt ar ilgu runu. Tādos gadījumos, kā vācieši saka “*isāk ir labāk*” (*kurzer ist besser*). Taču mēģināšu atbildēt uz šiem un citiem tamlīdzīgiem jautājumiem. Es pats par tādiem jautājumiem jau sen domāju, jo ar tiem sastopos savās ikdienas nodarbībās...

Vispirms es gribētu noskaidrot mūsu kopīgās *balticitas* jēdzienu.

Latīņu valodas vārdnīcās nav šāda vārda. Taču vārdus *latinitas*, *romanitas*, *christianitas* un līdzīgus lieto dažādās zinātnēs. Nebūs dīvaini arī lietot neoloģismu *balticitas*, *balticitatis* (un tā tālāk). Ar to man gribētos apzīmēt to īpatnējo veidu, kā redz pasauli gan baltu valodās runājoši cilvēki, gan baltu valodas pētoši ārzemju baltisti, arī piederības izjūtu pie baltu kopienas ar tās kopīgo ģeo-

grāfiju, vēsturi un zināmā mērā arī ar kopīgo pieredzi un mentalitāti.

Tātad jēdziens *balticitas* ir kopīgs gan Baltijas, gan ārzemju baltistiem un viņus vieno.

Mūsu kopīgās *balticitas* jēdziens atrod savu vislabāko izpausmi un īstenošanos mācību un pētišanas priekšmetā — baltistikā, ko veido lituānistika, letonistika un prutenistika kā galvenās nozares.

Vajadzētu arī atgādināt, ka pati baltistika vai baltu filoloģija kā vispārīgs priekšmets, iespējams, bija iecerēts un tika attīstīts ārzemēs — Eiropā 19. gadsimta beigās. Un vēl šodien ārzemju universitātēs pasniedz *baltische Philologie* vai *filologija balticka* vai *filologia baltica* vai *Baltic Philology* un tamlīdzīgi. Un tas bieži nozīmē sniegt ne tikai pamatzināšanas baltu valodniecībā, bet arī literatūrā, mitoloģijā un vispār dažādos ar baltu kultūru saistītos aspektos (un tas darbs ļoti bieži ir uz viena vienīga cilvēka pleciem).

Tādēļ ārzemju baltistam parasti jādomā par dažādām jomām. Katrā ziņā daudz vairāk, nekā tas jādara Baltijas baltistam.

Skaidrs, ka būt baltistam Baltijas valstīs biežāk nozīmē nodarboties ar kādu atsevišķu, konkrētu baltu valodniecības nozari: fonētiku, morfoloģiju, sintaksi vai vēl kādu citu. Tas ir normāli, ka Baltijas valstīs baltistika sazarosies daudz dažādos un atšķirīgos priekšmetos, starp kuriem dažreiz nav tiešas saskarsmes. Vislielākā atšķirība ir starp valodnieku un literātu, jo katrs darbojas savā jomā.

Lūk, tradicionālo atšķirību starp valodnieku un literātu nevar piemērot ārzemju baltistikai, jo pati situācija ir cita, un arī studenti arvien jautā vispārīgu informāciju un par dažādām tēmām.

Tēlaini runājot, es varētu teikt, ka Baltijas baltisti savā darbībā var kustēties vertikāli, kamēr ārzemju baltistiem jākustas biežāk horizontāli.

Faktiski ārzemju baltistikai nav stingru robežu un ārzemju baltistam ir jādoma par dažādām nozarēm.

Tāda diferencēšanās starp divām baltistikām — iekšējo un ārējo — ir gan konceptuāla, gan praktiska. To nosaka vietējā pētišanas tradīcija, kā arī studentu prasības un vajadzības. Šī divējādība, manuprāt, ir ne tikai nenovēršama, bet arī ļoti noderīga, jo var mudināt zinātnisku diskusiju un var būt par pamatu ražīgai sadarbībai.

Nav grūti ievērot, ka kontrasts starp speciālām un vispārīgām zināšanām ir normāla ikdienas, kurā allaž dzīvo ārzemēs strādājoši baltisti.

Grūti pateikt, vai svarīgāka ir specializēšanās, nevis universālisms, vai arī svarīgāks ir universālisms, nevis specializēšanās. Vēsturiski abi aspekti ir nepieciešami zinātnes progresam. Zinātnes virzīšanās uz priekšu noteikti balstās uz dialektiku starp universālismu un specializēšanos. Specializēšanās bez universālisma ir akla darbība, un universālisms bez specializēšanās bieži ir tikai ziepju putas.

Patiesām ir vienlīdz svarīgi kopumā redzēt mežu, kā arī mežā pazīt un atšķirt katru atsevišķu koku.

Vispārīgi runājot, man liekas, varbūt Baltijas baltisti biežāk rūpējas par kokiem, bet ārzemju baltisti — par mežu. Un tas ir arī nenovēršami, jo no tāluma var vieglāk ievērot lingvistisko un kulturālo baltu pasaules vienību, taču ir grūtāk nepadoties kārdinājumam sasniegt tās pasaules sintēzi.

Daudzi ar mani varbūt būs vienisprātis, ja es saku, ka ārzemju baltistikai raksturīgais uzdevums ir bijis tā saucamā „meža“ tēla saglabāšana. Un dažos vēsturiskos laikmetos saglabāt šo kopējo Baltijas „meža“ tēlu ir bijis nozīmīgi.

Lūk, tāda ārēja un iekšēja dialektika varē-

ja darboties tādēļ, ka visi baltisti pamatojās uz kopīgu *balticitas*.

Tieši ārzemēs strādājošam baltistam ir ļoti svarīgi nezaudēt kontaktu ar kopīgo *balticitas*.

No otras puses, es domāju, ka nezaudēt kontaktu ar ārzemju baltistiem ir svarīgi arī Baltijā dzīvojošiem un strādājošiem baltistiem, jo viņi var konfrontēties ar citām metodoloģiskām skolām.

Šo gan kultūras, gan lingvistisko „līmi“ starp Baltijas un ārzemju baltistiem es saucu par mūsu kopīgo *balticitas*...

Te es gribētu atgādināt lielā intelektuāļa un filologa Arnolda Spekkes likteni. Viņš pavadīja Itālijā daudz gadu (1933–1954), gan kā diplomāts, gan kā trimdnieks, un rakstīja par dažādiem kultūras tematiem. Pēc izglītības Spekke bija romānists, taču, Itālijā dzīvodams, viņš ļoti interesējās par sakariem starp Baltijas un Vidusjūras zemēm un rakstīja gan konkrētas, gan vispārīgas tematikas darbus, gan aprakstīja detaļas, gan deva sintēzi.

Viņš arī — man gribētos tā teikt — izzināja un pieņēma mūsu kopīgo *balticitas*.

Un būtu ļoti skaisti sakopot un publicēt arī visus viņa mazākus rakstus...

Jā, tā nu ir patiesība, ka “problēma ir problēmas vēsture” (*Das Problem ist die Geschichte des Problems*). Tad varbūt nav nevietā kaut ko pastāstīt arī par sevi saistībā ar Latviju. Ne tik precīzi un dokumentētā veidā, kā to izdarīja kolēģe Dr. Sarma Kļaviņa, bet gan personīgi un it kā no iekšējās puses.

Pirmo reizi es atbraucu uz Latviju pirms divdesmit gadiem. Kaut gan neesmu liels itālofils, bet es atceros šo it kā simbolisko sakritību, ka tas bija 1989. gada jūnija otrajā dienā, t.i., Itālijas Republikas valsts svētkos. Patiesībā Rīgā es biju bijis jau agrāk, 1984. gadā, kad biju Viļņas universitātes absolvents, bet tas notika bez atļaujas, pilnīgi nelegāls un tādēļ arī ļoti īss ceļojums. Tā bija it kā pirmā tās vēlēšanās izpausme, kas īstenojās tikai piecus gadus vēlāk...

Un tā, 1989. gadā ar Latvijas Rakstnieku savienības ielūgumu es atbraucu no Arņupes uz Daugavas vilņiem. Ceļojuma mērķis bija, dzīvojot dažus mēnešus Rīgā, iemācīties latviešu valodu.

Es, protams, vēl nezināju, ka no tās dienas mana personīgā *balticitas* iesakņojās daudz dziļāk nekā agrāk. Pēc prūšu un lietuviešu valodu apgušanas man bija iespējams papildināties kā baltistam un nokomplektēt savu izglītību. Latvijā un latviešu valodas un kultūras pētīšanā es atradu savām baltistikas studijām nepieciešamo papildinājumu un vaiņogojumu.

Tieši tai laikā es atrados Latvijā pašā vēsturisko notikumu vērpētē. Labi atceros, ka 1989. gada 23. augustā Ķekavā, netālu no Rīgas, arī es piedalījos Baltijas ceļā, šai dzīvajā ķēdē. Vēlāk man bija par šo notikumu ne vienu reizi vien jāstāsta Itālijā gan radio vai televīzijā, gan avīzēs vai dažādās sapulcēs.

Taču šodien man ir grūti ieskaidrot saviem studentam, kas tas bija, kāpēc latvieši, lietuvieši un igauņi organizēja tādu milzīgu manifestāciju...

Tas ir fakts, ka vēstures zināšanas šodien ir kļuvušas par it kā nesvarīgu lietu. Es negribētu te parādīties kā *laudator temporis acti*. Gribu tikai pateikt, ka mūsdienās vēsture un filoloģija vispār, kā arī vēsturiskā un salīdzināmā valodniecība ir kļuvusi par nepateicīgu nodarbošanos.

Tādi priekšmeti pārdzīvo lielu krīzi, tas ir fakts. Taču to starpā vēl grūtāk klājas tā saucamiem priekšmetiem—orhidejām. Jautājums: vai baltistika arī ir orhideja?

Es tā nedomāju, man tā nav. Taču baltistika kā mācību priekšmets patiešām uzskatāms par orhideju, kas šodien ir apdraudēts visā Eiropā un gan jau arī visā pasaulē...

Pietiek uzmost skatienu Eiropas kartei, lai redzētu, ka ārpus Baltijas valstīm baltistika tradicionālā nozīmē šodien ir vairāk vai mazāk stipra tikai nedaudzās valstīs (kā Čehijā, Polijā, Zviedrijā un Krievijā). Citās valstīs var diemžēl ievērot baltistikas pagrimšanu (kā

Vācijā), vai stagnāciju (kā Itālijā un Ungārijā vai arī Austrālijā). Dažās valstīs ir tikai atsevišķi zinātnieki, kuri par baltistiku interesējas individuāli (kā Francijā vai Spānijā). Un netrūkst arī Eiropas valstu, kur baltistikai vispār vēl nav nekādu tradīciju. Vēl sliktāk ir, ja tāda tradīcija bijusi, bet šodien jau pazudusi (kā Norvēģijā vai Šveicē)...

Arī tādēļ man šķiet, ka šodien ir vēl svarīgāk runāt par mūsu kopīgo *balticitas*, jo tieši šodien tā ir apdraudēta, jo šodien mūsu kopīgā baltistu saime riskē zaudēt daudz savu locekļu, īpaši no ārzemju baltistiem.

Tātad ko darīt? Varbūt mums, gan Baltijas, gan ārzemju baltistiem, vajadzētu pārdomāt tradicionālās baltistikas veidu?

Man ir tikai jautājumi, bet nav atbilžu.

Es varu tikai skumīgi konstatēt, ka mūsdienās vispārējā tendence ir tāda, ka priekšmets „filoloģija” baida studentus. Turpretim studenti grib mācīties valodas. Varbūt vajadzētu rīkoties gudrāk: intensīvēt valodu mācīšanu, bet tajā ielikt arī filoloģiskas un lingvistiskas zināšanas? Labi nezinu, tomēr tā man šķiet jau ekstremāla iespēja...

No otras puses, es neesmu drošs, vai mums vērts mēģināt tuvināties un apvienoties ar citām filoloģijām. Savā universitātē ar ģermānistiem un ar somugristiem man nav tādas pieredzes, bet pieredze ar slāvistiem nebija ļoti iepriecinoša. Taču citur var notikt labāk.

Protams, vislabākā lieta iedibināt baltistikas centrus, kuros būtu iespējams iemācīties gan valodas, gan citus priekšmetus. Tomēr tas taču vispār ir grūti birokrātiski un šīnī laikā ir īpaši grūti finansiāli...

Es jau gribu savu runu beigt. Taču ievēroju, ka esmu runājis par baltistikas situāciju Eiropā citādi, nekā es biju sākumā nodomājis.

Ceru, ka vismaz esmu parādījis, ka baltistika un *balticitas* ir divi poli, starp kuriem notiek mūsu kā baltistu nodarbošanās gan Baltijā, gan ārzemēs.

Taču baltisti ārzemēs, dzīvodami tālu no sava pētīšanas objekta, pastāvīgi “svārstās”

starp baltistiku un *balticitas*. Ar citiem vārdiem var teikt, ka viņi atrodas starp savu ikdienas darbu un savām piederības jūtām.

Ja piederības jūtu nebūs, arī viņu nodarbošanās būs mazāk efektīva, tādēļ bez *balticitas* izjūtas laikam nav laba un autentiska nodarbošanās baltistikā.

No tā, ko es jau esmu centies pateikt, ceru, ka nu varbūt ir skaidrāk, kāpēc ir vērts padziļināt un nostiprināt mūsu kopīgo *balticitas*.

Tas ir arī viss, ko es gribēju jums pateikt. Liels paldies.